

Proa

JOAN F. MIRA
Quatre qüestions d'amor

Pròleg de PERE ANTONI PONS

JOAN F. MIRA

QUATRE QÜESTIONS D'AMOR

Pròleg de Pere Antoni Pons

Proa

Proa
A Tot Vent

La primera edició d'aquesta obra la va publicar l'editorial 3i4 l'octubre del 1998.

Primera edició en aquest segell: setembre del 2022

© Joan Francesc Mira, 1998, 2022
© del pròleg, Pere Antoni Pons 2022

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions, SLU, Proa
Diagonal, 662-664
08034 Barcelona
www.proa.cat

ISBN: 978-84-7588-974-0
DIPÒSIT LEGAL: B. 12.590-2022
Composició: Realització Planeta

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).
Tots els drets reservats.

ÍNDEX

Una aproximació erudita a les meravelles i tragèdies de l'amor, <i>per Pere Antoni Pons</i>	9
--	---

QUATRE QÜESTIONS D'AMOR

Primera	23
Segona	57
Tercera	87
Quarta	119

Algun dia de l'any 1325, o pocs anys abans o pocs després, l'abadessa del convent de Santa Clara, de Castelló d'Empúries, va rebre un regal gens ordinari. Podem imaginar, per fer honor al clima del lloc, que era un matí encalmat després de dos o tres dies de tramuntana poderosa, que era primavera i els camps de blat i d'ordi reposaven, amb el verd una miqueta fatigat, descansant de la llarga batalla contra el vent. Per les riberes del Muga i la Mugueta els arbres ja lluien fulla tendra i, mirant des de les finestres del convent, els canyars alts i les jonqueres ocultaven o cobrien gran part dels aiguamolls davant del blau intens del golf de Roses. Si obria la finestra de l'altre costat, els cims del Canigó es retallaven blanquíssims de neu sobre un cel fresc a penes menys blau que la mateixa mar. L'abadessa pensava de tant en tant, quan llegia el primer llibre del Gènesi, que la dificultat més gran de la creació, si es pot parlar així davant de l'omnipotència divina, degué ser la separació de les aigües del cel i les aigües de la terra, l'endemà del naixement de la

llum, quan tot era un núvol infinit del mateix gris blavós. Al sostre de volta de la cambra abacial s'havia fet pintar un firmament blau turquí amb el sol d'or en un costat, la lluna en l'altre, i enmig tot ple d'estrelles blanques retallades. Un sostre decorat ricament no s'adeia molt amb la pobresa de les filles de sant Francesc i santa Clara, però quin mal pot haver-hi a contemplar el cel des del llit, de dia a la llum del sol i moltes nits, també, a la llum de candeles de bona cera verge, que no fan gens de fum, al capdavant era ella qui pagava la cera, les pintures i les obres d'acabament de l'església, amb les rendes del vescomtat de Cabrera, qui sap si Déu, quan va separar el cel de la terra, pensava també que un era mascle i l'altra femella, com explicaven els poetes antics, i si allò que en el principi era una mateixa cosa, tal com la carn d'Eva abans de separar-se d'Adam, no estava destinat també, al final dels temps, a reunir-se en una sola substància, ella i el marit mort, les aigües del cel i de la mar els dies de tempesta.

Ja devia ser l'hora de sexta, a la vora de migdia, però avui no acudiria a presidir el cant dels oficis, s'estimava més continuar llegint el llibre que acabava de rebre, un volum en quart, de pergamí delicat, amb el text de la Bíblia traslladat al romanç, en noves rimades, li l'havia portat un frare del nou convent dels dominicans de Castelló, amb una nota del prior que enviava l'obsequi a la noble i molt venerable dama, «nobili domine et quamplurimum venerande domine

Marchesie Dei gratia Comitisse Impuriarum ac vicecomitisse Caprarie», Marquesa era el seu nom, vescomtessa de Cabrera per naixement i herència, comtessa d'Empúries per matrimoni amb el comte Ponç, mort Dei gratia, que el cel em perdone, ja fa prop d'una dotzena d'anys, i abadessa del convent de clarisses, el prior de Sant Domènec no és molt elegant escrivint, i ha repetit la paraula domine sense necessitat. La dedicatòria del llibre són vint-i-quatre versos en elogi de Marquesa, «De Catalunya porta la flor / D'ensenyament e de valor, / De franquea, de gay parlar», llegeix lentament l'abadessa recreant-se en els mots que va pronunciant en veu baixa. No tan baixa que no la puguen sentir les monges jovenetes, o no són monges encara, són aspirants a novícies, sense vel, que li fan de cambres i de companyia, la cambra abacial és extensa i confortable, no com era l'habitació de dormir del comte Ponç: a més del sostre decorat, ha fet penjar tapissos de llana als murs de pedra, el més gran representa la creació del món, amb arbres de grans fulles verdes i blaves al paradís terrenal, ocells de colors vius i parelles d'animals mascle i femella, i damunt de tot el Nostre Senyor amb tres parells d'ales plegades, Déu totpoderós, pantocràtor que li diuen els grecs de Sicília, on va viure tants anys el seu cunyat Huguet, al servei del rei Frederic. Alça els ulls cap a les donzelles, donzelles sí que són, que broden assegudes al banc de la finestra, no vol pensar en els morts, que són tants, i continua llegint els versos que algú li ha dedicat: «De

Déu li plats sovén parlar / Molt dejunar e molt orar», això vol dir que s'ha escampat i ha arribat lluny la seua fama de viuda i monja de virtut exemplar perquè, segons li explica el prior, l'autor dels versos dedicats i de la Bíblia rimada, que de moment no vol publicar el seu nom, és mestre en teologia per la universitat de Tolosa, i home important al col·legi dels dominicans de París. Ha viscut molts anys retirada i prudent per tal d'assegurar aquesta fama, i sí que li plau sovint parlar de Déu, pensa, i també molt orar segons què entenguem per orar, però molt dejunar certament no li plau.

La dedicatòria conclou anunciant el contingut del llibre: «Lo fayt del món com comensà, / Batayles moltes e afers assats / Qui són estades en temps passats», i de batalles i afers Marquesa n'ha conegut fins i tot massa, el seu difunt marit no sabia viure sense combatre contra algú, rei o no rei, senyors i bisbes, això el va perdre, pobre, i va deixar el comtat en la ruïna, ara ja han desaparegut tots, el comte Ponç i els seus dos fills, fins la neteta que hauria pogut heretar el comtat i conservar el llinatge, Marqueseta com l'àvia, que va morir abans de fer l'any, i els pocs mesos que visqué li la portaven al convent cada setmana per mostrar-li com la criatura mai no s'agafava al pit de les dides, la nora de l'abadessa és filla del rei de Sicília i se n'ha tornat a la cort de Palerm a lluir una figura fràgil que no volgué perdre mai, Marqueseta venia cada setmana més apagada i no em van amagar, amb mitges paraules, allò

que pensen als castells, a les viles i a les esglésies del comtat d'Empúries, que Déu ha castigat amb l'extinció del llinatge els grans pecats del comte Ponç. Però la culpa del comte, pensa la viuda, no van ser els fets del seu pecat, que d'altra banda són tan freqüents als convents i monestirs i fins a les cambres dels escuders i dels patges i a les tendes de més d'un cavaller en campanya, la culpa no van ser els fets sinó l'atreviment de no amagar-se'n, ell sempre brut cobert de cuir i de ferro la barba i el cabell com una estopa fent olor de pixum sec i de camisa suada, orgullós i lliure dels seus actes com un petit sobirà, no m'enganyaré si crec que ha estat l'últim baró capaç de fer-li front al rei pensant aquesta és la meua terra i fins i tot un rei només hi pot entrar amb el meu permís. Imaginem Marquesa asseguda en un escó amb coixins al costat del llit, que és massa ample per a una dona sola, alça els ulls de la Bíblia rimada i mira cap a la finestra de llevant, cap a la mar, és un finestral doble, partit per una columneta molt fina, i la claror del migdia forma una aurèola al voltant del cap de les adolescents que broden, futures núvies de Crist, encara a penes promeses, que tenen permís per a descobrir-se el cap a la cambra de l'abadessa, són els seus àngels de companyia en aquesta avantsala del cel, sota la volta pintada d'estrelles, quan faran els quinze anys pronunciaran els vots, prendran el vel rigorós de les clarisses, i una altra parella angelical ocuparà el seu lloc al costat de la finestra. Era igual que un lleó brut i salvatge, així és com vol recordar-lo

l'abadessa, i mai no va entendre de quina manera l'estimava jo, com una mare jove a un fill que creix fort i rebel, com una germana gran. Sempre tingué por de mi, por d'acostar-se massa, per davant, a una dona.

Si el dia que Marquesa de Cabrera va rebre la Bíblia rimada era efectivament per la primavera de 1325, i no un any o dos abans o després, podem suposar que el prior dels dominicans li la va enviar, amb els versos de la dedicatòria, com un obsequi molt especial pel seu aniversari, setanta anys, però no era una monja velleta i pansida, era una dama amb la cara cenyida per la toca de lli gairebé sense arrugues, ni la pell ni la toca, i continuava usant, discretament, les pomades que sempre li havia preparat l'apotecari seguint la fórmula del metge Benet Bonafé, jueu de Besalú, una fórmula que si no era màgica s'hi devia acostar bastant, vist el resultat miraculós en la pell femenina, es deslligà la toca per darrere, mirà com s'elevaven els pits en fer el moviment d'alçar els braços, tenen també setanta anys, o poc menys de seixanta si comptem des que van començar a créixer, i conserven encara, vejats un altre miracle, gairebé el mateix volum i consistència que han tingut tota la vida, ni massa grossos ni massa petits, es llevà del tot la toca i una de les xiquetes li deslligà els cabells recollits al bescoll. Després, com que era el seu aniversari, l'envià per avisar que l'abadessa no dinaria al refectori amb la comunitat, que li portaren alguna cosa de la cuina, alguna cosa especial, i unes postres d'arrop i mató; en

un petit rebost privat, a la mateixa cambra, guardava ametles torrades, pastissets de mel i una botella de vi dolç de Sicília, també tenia al costat del llit una arca gran d'aixovar amb la roba blanca, la que brodava de joveneta al castell de Montsoriu mentre esperava les noces remotes, i dues caixes de fusta de noguera contra la paret del gran tapís, damunt d'un banc, una caixa per a guardar els llibres i una altra per als papers i documents. Desà la Bíblia en la caixa més gran, fent companyia als trenta o quaranta volums de la seua biblioteca, llavors va obrir la petita i es quedà mirant els rotllos lligats amb cinta en un costat i en l'altre els plecs ordenats, els més antics tots de pell fina de vedella i alguns dels més recents, com ara les còpies dels processos, escrits en paper de Xàtiva, guardava pergamins i papers del vescomtat de Cabrera, còpies dels escassos plets de la seua família, el testament del pare, el seu propi contracte matrimonial, i la transcripció completa dels dos grans processos en vida del comte Ponç, el que es va obrir i es va tancar per l'estranya mort del fill, i el que va incoar el mateix rei contra Ponç per l'acusació d'obrar contra natura, què saben ells quina és la natura verdadera dels homes o les dones ni què vol dir obrar en contra o a favor: «Die veneris VIII idus augusti anno Domini MCCC undecimo in ciuitate Barchinone, etcètera, audienciam nostri Jacobi Dei gratia Regis Aragonum, etcètera, per famam et clamorem validum quam et quem diucius sine scandalo dissimulare non possemus vel sine pe-

riculo tolerare... peruenisset non nullos in diocesi Gerundense illa incontinentia laborare que contra naturam est et propter quam venit ira Dei in filios... et quinque ciuitates igne consumpsit ubi venus mutatur in alteram formam ubi amor queritur nec videtur», això diu el mal llatí judicial, que el rei d'Aragó ja no pot tolerar sense escàndol ni perill la fama i el clamor que li arribava que alguns homes del bisbat de Girona actuen amb aquella incontinència que va contra la natura i per la qual la ira de Déu cau damunt dels fills i cinc ciutats van ser consumides pel foc, quan el desig de Venus pren formes desviades i la passió busca i no sembla que busque. Si almenys el comte Ponç haguera tingut la virtut de la prudència, però no, ell era d'aquella raça de senyors antics que pensen que els seus actes no estan sotmesos a la llei dels mortals comuns, perquè tampoc no apareix que foren condemnats per cap tribunal els pecats dels reis i els patriarques de la Bíblia, ella també pensa que ningú té poder per a jutjar la seua forma d'amor i els seus actes, però han estat sempre actes delicats i secrets, no n'eixirà mai cap fama funesta ni clamor que arribe fins al bisbe o a l'orella del rei.

En acabant de dinar els va donar mig pastisset de mel a cada xiqueta i ella es va servir una copa de vi moscatell, els digué: podeu eixir a l'hort o passejar per davant del convent i si voleu arribeu fins a la plaça, teniu llicència fins a l'hora de vespres, que isquen a fora, ja tindran tota la vida per guardar la clausura,

Marquesa tenia la mateixa edat que aquestes criatures, tretze anys, quan li vingueren les primeres regles i li van dir que estava promesa a l'hereu del comte d'Empúries. Però el futur marit tenia només cinc anys. Va buscar en la caixa el plec de vitella fina amb el compromís de matrimoni, duia la data de 1264, ella tenia nou anys per tant quan son pare el va firmar, i el fill del comte Hug d'Empúries en tenia només un, si el vescomte de Cabrera moria sense cap més descendència que Marquesa, ella heretaria, com de fet va heretar, el poderós vescomtat del pare i la vila de Torroella de Montgrí, propietat de la mare, i el matí que va córrer tota espantada a dir-li que tenia la camisa tacada de sang, la mare li va explicar que ja era dona, que a partir d'aquell dia podia ja concebre un fill en el seu ventre, i que estava promesa a un infant de cinc anys, era d'hivern, estaven assegudes a la sala gran del castell davant de les flames de la llar, i les muntanyes fins on arribava la vista eren blanques de neu, la mare també li va dir que en arribar el bon temps potser vindria a visitar-los la comtessa d'Empúries. Sibilla de Bas es presentà amb un gran seguici de mules carregades, palafreners, patges, cambres, i el petit Ponç al seu costat muntant una egua mansa, com havia de rebre una noia de catorze anys el seu futur marit, amb quina cara o amb quins gestos o carícies, quan ella tenia ja els pits durs i crescuts i ell era només un infant esquerp que no li arribava al muscle?, li va mostrar l'aspre castell de Montsoriu, alt i solitari en un contrafort

del Montseny, on residia la petita cort vescomtal dels Cabrera, que no són inferiors a ningú en llinatge i en orgull, i passant pels patis, per les torres, per les sales, el futur comte d'Empúries, futur marit de l'hereva Cabrera, reia amb més burla que gràcia cada vegada que veia pintada o esculpida la cabra amb banyes llargues i barbata, armes de la família, i com havia de mirar-se'l ella sinó com un cosinet malcriat o com el fill menut d'uns amics de casa que han vingut uns dies de visita. No el va tornar a veure més fins a la celebració del casament, i el casament arribà després d'haver esperat més de tretze anys encara a Montsoriu.

Tornà a plegar el document, el guardà en la caixa, la tancà, i es va quedar mirant la mar per la finestra. Durant aquells tretze anys d'espera tot el seu horitzó havien estat boscos i muntanyes, les donzelles que li feien companyia, les cambres, anaven fent-se grans i es casaven, li n'assignaven d'altres que cada vegada trobava més joves, imaginava el seu promès distant fent-se gran a poc a poc, ara tenia deu anys, ara dotze, en tenia catorze quan es va morir Hug d'Empúries i el fill heretà el comtat, ella en tenia vint-i-tres quan també es va morir son pare i es va convertir en vescomtessa de Cabrera, i en tenia vint-i-set quan els tutors de tots dos van decidir que ja era temps de casar-los. El va trobar bell i feréstec, va veure la mar omplint l'horitzó del golf de Roses, i a la nit, quan es van quedar sols a la cambra nupcial, no passà res del que la mare li havia dit que havia de passar i que no tingués por,

però ella no tenia por, només una miqueta de fàstic, ella sabia quin era el seu deure. L'endemà de matí Sibilla de Palou o de Palol, vescomtessa de Bas i comtessa d'Empúries, va entrar a l'habitació amb la mare de Marquesa i tres o quatre dames del comtat, esposes de nobles, van obrir les finestres i la van fer alçar del llit amb grans festes i somriures, li portaven una camisa neta i un desdejuni de formatge, vi calent i pa encara tebi del forn. Ell havia passat la nit embolicat amb una capa, dormint als peus del llit, i l'abadessa, mentre es lliga la toca i es prepara per baixar al cor i fer acte de presència al cant de vespres, perquè no ha baixat al cant de sexta ni de les altres hores menors però estaria mal vist que no presidirà el cant dels oficis majors, recorda que pensà si havia esperat tants anys per a arribar a una nit de noces com aquella, perquè un gos per a sentir-lo respirar en la mateixa cambra, ja el tenia ella al castell de Montsoriu. I recorda també que la comtessa, després d'inspeccionar atentament els llençols i la camisa de dormir, digué, com si parlara només amb ella mateixa: ja ho sospitava jo, que això havia de començar així, la meua nora haurà de tenir molta paciència.